

MAGYAR SÁNCZOK FELSŐ-AUSZTRIÁBAN.

A felső-ausztriai Ennsből termékeny, népes, jól művelt völgyben útatunk, a sok késes mesterembereiről és Werndl puskagyáráról híres Steyerbe. Útunktól balra folyik a széles és mély Enns, melyet hajdanában az avarok és később egy ideig a pogány magyarok tekintettek dunamelléki új hazájuk nyugoti határszélének.

Útunk közepén, Ennstől egy mértföldnyire, Kronsdorf falutól, délre, az Enns mindkét partján elhanyagolt töltésekhez hasonló földhullámokat, különös alakú gödröket és halmokat veszünk észre, melyek sajátságos elrendezésüknél fogva kétség kívül sánczok maradványai.

1875-ben e vidéken vezérkari tanulmányokkal lévén elfoglalva, e sánczmaradványokat bejártam s eredetüket kutatva, meggyőződtem, hogy *magyar* katonák készítették e sánczokat nemzetünk történetének ama fényes korszakában, midőn Hollós Mátyás király vezette seregeinket diadalról diadalra.

* * *

A pogány magyaroknak Magyarországba való visszavonulásuk után, Felső-Ausztriában öt évszázadon át nem láttak magyar ellenséget. Csak is 1481-ben jelent meg ismét magyar sereg az Enns vidékén, a mikor ugyanis Mátyás király háborút indított Frigyes császár ellen, a ki őt akkor támadta meg, a mikor nem csak «Magyarországért, de az egész kereszténységért, s a Magyarország után legközelebb fenyegetett Németországért is háborút viselt» az akkor már félelmetes nagyhatalommá vált török birodalom ellen.

Mátyás király 1481-ben két sereget indított Frigyes császár

ellen; az egyik, Edelbach alatt Styriába ment, a másikat Zelény vezette Ausztriába, a hol 4000 emberével Linz környékéig nyomult előre. Október 12-től 15-éig Szt.-Flóriánban tartózkodott, a honnan Mátyás királytól érkezett parancsnak átvétele után seregével rögtön Szt.-Pölten felé vonult vissza.

Felső-Ausztriai kortársak által írt évkönyvek¹⁾ szerint Zelény az erős kőfállal körülvett, sok fegyveres polgár és nemes által megszállt Enns város vívását meg se kísérelte, hanem Ennstől délre egy félóránnyira, Kötting falunál, tutajokból rögtönzött három kompon kelt át az Ennsen s így is vonult vissza.

Egész hadműködésének nem annyira hódítás, mint inkább Frigyes császár serege Linznél való gyűlekezésének háborítása lehetett czélja, a miért is ez alkalommal a magyarok az Enns folyón sehol sáncokat nem építettek. Ezt csak 1485-ben tették, a mikor a seregével Bécszet ostromzár alá vevő Mátyás király, alsó-ausztriai hadműködési színhelyének nyugot elleni biztosítása végett, *Tettauer* Vilmos jeles alvezérért 2500 gyalogos és 500 lovas harcossal indította útba, az Enns folyó megszállására.

* * *

Tettauer virágvasárnap előtti pénteken jelent meg csekely számú dandárjával az Enns folyónál. Enns vagy Steyer városoknál nem kelhetett át az Ennsen, mert e városok erős várfalai nem csak a város polgársága, hanem számos fegyveres nemes és jól szervezett népfelkelés egyes csapatai által is megszállva voltak. Hogy a magyarok Enns és Steyer közt valahol az Ennszet át ne hidalhassák, a 8—9 ezer emberből álló felső-ausztriai népfelkelő sereg a megvédendő folyórész közepe táján, Hagelsberg és Stadelkirchen faluknál táborozott.

Tettauer az Enns jobb partján tíz napig időzött, hogy hídépítésre alkalmas fákat vágasson s azokat, az ácsokból, kovácsokból, molnárokból, és hajósokból összeállított hadgépészeivel hídalkatrészekké készítesse elő.

¹⁾ Szt.-Flóriáni évkönyvek; Preuenhuber krónikája és báró Strein évkönyvei.

Húsvétvasárnap este 10 órakor Tettauer, a ki az Enns partjaitól alig ezer lépésre fekvő Ernsthofen falu mellett üttette fel sátrát, 400 lovast küldött az Ernsthofentól egy fél mérföldnyire északra fekvő Rubring faluhoz, hogy ott, a hol az Enns több csekélyebb ágra van szétosztva, úsztassanak át az Ennsen, forduljanak azután délre s üzzék el az osztrák népfelkelő sereg azon őrségeit, melyek Ernsthofennel szemközt az Enns balpartján állnak.

Ugyan csak este 10 órakor a magyar hadgépészek es 400 alsó-ausztriai paraszt a hídépítésre előrekészített czölöpöket, gerendákat vitte le az Enns partjának azon helyéhez, a hol a magyarok megérkezése előtt Ernsthofen és Grub (falu) között egy komp állott, a mely azonban a magyarok közeledésekor Enns városába szállíttatott.

Tettauer, megérkezése óta, soha egyetlen egy lovast sem küldött át az Ennsen, úgy hogy a már két hét óta tétlenül táborban levő osztrák lovagok és népfelkelők már-már azt hitték, hogy a gyenge magyar dandár csakis az Enns folyó megvédését tűzte ki feladatául, a miért is az Enns folyó megfigyelésére mindinkább kevesebb gondot fordítottak s különösen épen húsvétvasárnapon nem várták megtámadtatásukat. Az osztrák tábor húsvétkor hemzsegett a népfelkelők családjaitól, kik ünnepi ételt és italt hoztak övéiknek. A szent-flóriáni prépost ugyan személyesen járt e szent napon a táborban, intve az embereket, hogy ne dorbézoljanak, buzgó fáradozásának azonban nem volt sikere; este a népfelkelők nagy része mégis ittas volt s még az Enns partján felállított őrségeken is vigan mulatoztak.

Éjfél után kelt föl a hold s ugyan akkor 100 magyar lovas támadta meg hátulról az Ernsthofennel szemközt álló kronsdorfi, grubi és plaiki őrségeket, a magyar lovasságnak zöme pedig ugyanakkor az osztrák táborra rohant. Egy akkor ott jelenlevő szent-flóriáni szerzet s följegyzése szerint a magyarok váratlan éjjeli támadása az osztrák táborban roppant rémületet idézett elő; a rokonok és barátok látogatására jött sok fegyvertelen ember, asszony s gyerek jajveszéklése, a villámként a táborban ide-oda cikázó magyar kópjasok vad kiáltása; az ezek által minden irgalom nélkül leszúrt sok férfi halálhörgése stb. oly zavart idézett elő, hogy a népfelkelők kapitányai nem voltak képesek embereiket

harczra rendezni, s mihamar mindenki a közellevő hegyekre futott. Az el nem esett s meg nem sebesült népfelkelők csak reggel felé sereglettek ismét össze Hofkirchennél, ámde akkor a magyar gyalogság már az éjjel épített hídon az Enns folyón átkelt volt.

Míg az osztrák vezérek azon tanácskoztak, hogy vajjon nem lehetne-e a magyarokat az Ennsen ismét visszaüzni, Tettauer gyalogságának egyik fele, s 1500 Alsó-Ausztriából összehajtott áós-kapás paraszt már a hid előtt sánczokat kezdtek építeni.

Az osztrákok tanácskozásának eredménye az volt, hogy az éjjeli támadás által megfélemlített népfelkelőkkel támadni nem lenne czélszerű, de a magyarok további előnyomulásának erélyesen ellen fognak állani.

Tettauer tehát nyugodtan folytathatta elsánczolását, s azt idővel az akkori viszonyokhoz képest valóban nagyszerűnek mondható, kettős hídfőt képező táborvárrá alakította át, melyben Mátyás király zászlója még akkor is büszkén lengett, midőn e nagy király már régen sírba szállott.

* * *

A maradványok után ítélve, a táborvár az Enns bal partján körülbelől másfél, a jobb parton pedig harmadfél holdnyi területű lehetett. Ezen kívül a közvetlenül Ernsthofennél emelkedő Gaisbergen is találtam egy erődnek csekély maradványait. Ezen erőd magas fekvésénél fogva, valószínűleg a vidék szemmeltartására rendelt őrségnek volt biztos tanyája.

A sánczok alaprajza teljesen elüt a XV. század erődítései-nek elrendezésétől s tökéletesen megfelel a római határsánczoknál alkalmazott alaprajznak.

A védőgátak alul átlag 4—5 méter szélesek lehettek; magasságuk és tetősíkjuk szélessége most már hozzávetőleg sem állapítható meg; a gátak nem csak kívülről voltak árokkal körülvéve, de belülről is, a miből azt következtetem, hogy a gát nem volt igen magas, a miért is a magyarok e belső árokkal készítettek maguknak biztos utat a gát mögötti közlekedésre és alkalmas helyet a tartalékok föllállítására. A külső övet képező gát és az Enns között egy második gát létezett, a mely úgy mint a külső gát, szárnyaival az Ennsig ért.

A külső gátnál majdnem felével szélesebb belső gát lehetett az először készített hídő, a mely valószínűleg csak később, midőn e helynek állandó megszállása határoztatott el, vétetett körül a külső sánczokkal, hogy több csapat táborozhasson nyugodtan a védőművek mögött.

Felső-ausztriai egykorú feljegyzésekből és az ezek alapján írt évkönyvekből tudjuk, hogy az ernsthofeni sánczok parancsnokai nemcsak 1485-ben, de a következő években is, ismételve igen sok 30 arasznyi hosszú és 4—5 arasznyi területű szálfák szállítását rótták a vidék lakosaira; ebből következtethető, hogy védő czölöpzetek is alkalmaztattak az ennszelléki sánczokban.

A nép által még most is «Tettauer Schanzen»-nek nevezett táborvárban 1485-től 1490 őszig folytonosan 1000—2000 magyar katona tanyázott. — E dandár gyujtogatás-váltáság czímen az egész környéktől adót szedett. «A gyujtogatás-váltáság, írja báró Strein az 1485-ik évi följegyzéseiben, csakis egy negyed évre biztosította az uraságokat és a parasztokat; a negyed év elteltékor újra kellett váltáságot fizetni; ha valamely paraszt nem volt képes a váltáságot megfizetni, akkor urasága szólíttatott fel, hogy jobbágyáért fizessen; ha az uraság sem fizetett, akkor nem csak a parasztnak a háza gyujtatott fel, de ezenfelül még az uraságnak biztosított váltáság-ideje is az alattvalójától be nem hajtható volt összegnek megfelelően lejjebb szállíttatott.

* * *

Mátyás király halála után Starhemberg Gothard felső-ausztriai hadkormányzó felszólította az «Enns folyó melletti sánczvár» kapitányát, Varjas Istvánt, hogy hagyja el a sánczokat és az országot s vonuljon katonáival békésen Magyarországra. Megengedi — írja — hogy a kapitány és katonái, valamint a táborához tartozó egyéb személyek fegyvereiket, lovaikat s egyéb holmijukat magukkal vihessék; ezenkívül ígér nekik 14 napi utazásra való élelmet, tetszésük szerint vagy terményekben vagy pénzben.

A 640 gyalogos és 510 lovas élén álló magyar kapitány latinul írt levélben válaszolt a németül írt felszólításra; tudatja Starhemberggel, hogy ő csak is a megkoronázott magyar királynak,

vagy ennek hiányában a törvényes nádornak parancsára hagyhatja el állomását; útlevelet kér azonban egyik tisztje s ennek két szolgálja számára, hogy Starhemberg ajánlatát a nádornak vagy az új királynak elhatározás végett fölterjeszthesse.

Starhemberg a tiszt elküldését megengedte s Varjassal aug. 22-ig fegyverszünetet kötött, melyben a magyarok kötelezik magukat, hogy a fegyverszünet tartama alatt semmi ellenségeskedést nem követnek el, a lakosokat nem fogják bántani és azokat a mezei munkák elvégzésében nem fogják gátolni; gyujtogatási válságokat nem fognak szedni s az utazókat sem feltartóztatni, sem tőlök vámot szedni nem fognak. Starhemberg ellenben kötelezi magát, hogy a fegyverszünet tartama alatt minden napra három hároméves, egészséges s jó húsban levő ökröt, 12 mérő buzát, ugyanannyi zabot, 10 akó sört és egy akó bort fog minden megtérítés nélkül a magyar táborba szállíttatni.

A fegyverszünet ideje eltelt a nélkül, hogy a Magyarországra küldött tiszt visszaérkezett volna. I. Miksa király ezen idő alatt Linznél sereget gyűjtött s azzal Ennsen át Bécs felé nyomult előre, a hol augusztus 19-én bevonult.

Starhemberg a fegyverszünet ideje letelésekor az Enns melletti sánczokban állomásozó magyar csapatokkal a fegyverszünetet nem akarta meghosszabbítani, hanem csakis szabad elvonulást Magyarországra akart nekik biztosítani.

Varjas azt válaszolja, hogy «királya vagy nádora parancsa nélkül csakis a legvégsőbb szükségben, a védelem további folytatásának teljes lehetetlensége esetén hagyhatja el a reá bízott várat».

Augusztus 22-én éjfélkor telt le a fegyverszüneti idő, s 23-án reggeli egy óraker a magyar helyőrség egy része már a táborvárból kitért s a környékre ismét gyujtogatási válságokat vetett ki, a melyek terményekben voltak lerovandók. Ezenkívül a magyarok a sánczoktól nem messze fekvő Schifereck lerontott várkastélyt is megszállták s rögtön annak megvédhető állapotba való helyezéséhez fogtak.

Ezen az Ennsből Steyerre vezető országút fölött uralkodó várkastélyt 1485-ben Tettauer is tartotta egy ideig megszállva. Frigyes császár parancsára 1486-ban e lovagfészek falai közmun-

kával lerontattak, nehogy i-mét magyar «vámház» legyen. Schifereck ma egy gazdag paraszt családnak tulajdona s lakhelye; látni még a régi várfalaknak némi maradványait s a nagy menedéktorony-nak alsó részét, melyben ma a parasztgazdának különböző gazdasági gépeit hajtó gőzgépe áll.

A magyar katonaságnak határozott föllépéséből Starhemberg meggyőződött, hogy szép szóval nem bírhatja a magyarokat az ország elhagyására. Fegyver alá hívta tehát ismét a felső-ausztriai népfölkelést. Minden 30 telek állított ki egy fegyveres telkes gazdát, kit hadra kelese ideje alatt az otthon maradt 29 gazda élelmezett; ez utóbbiak kötelesek voltak a hadra keltek gazdasági munkáit is elvégezni.

Minden 10 fölkelő számára az otthon maradt gazdák állítottak ki egy társzereket s egy hat öl hosszú erős vaslánczot, melynek egyik végén kampónak, másik végén pedig a kampóhoz illő gyűrűnek kellett lenni. E szekereket és lánczokat valószínűleg szekérvárak képzésére használhatták.

Minden birtokos nemes köteleztetett, hogy az adománylevélben meghatározott számú lovas harcossal álljon ki, a város polgársága pedig várívó gépek és nyilpuskás emberek kiállítására köteleztetett.

E népfölkelés szeptember 1-sején gyülekezett Linznél s ott 4—500 zsoldos katonával egyesülvén, szeptember 5-ikén indult el az ennsi sánczok *rendszeres* ostromlására.

Öt hétig védték magukat a magyarok, míg végre is nem a fegyveresek ereje, hanem az éhség kényszeríté őket a sánczok átadására.

Tartva attól, hogy szerfelett szigorú föltételek kiszabása esetén a magyarok még egy végső kimentésre szánják el magukat, Starhemberg, további vérontás kikerülése végett, velök igen tiszteséges szerződést kötött. A magyarok zászlóikkal, fegyvereikkel s a testükön, meg lovaikon szállítható holmijukkal bántatlanul térhettek vissza Magyarhonba és 14 napra való élelemmel láttattak el, azon kötelezettséggel, hogy útközben nem fognak a lakosok terhére esni és városokba, falvakba, vagy parasztházakba nem fognak szállni, hanem mindig a neki kijelölendő helyeken fognak táborozni.

1490 október 10-ikén indúlt a derék magyar dandár hona felé. Két száznál többesett volt el a táborvár ostroma alatt; háromszáz egynehány sebesültet vittek magukkal, «kosárszerűen font» hadágyakon. Jellemző, hogy a szentflóriáni perjel a négy magyar pap egyikét, a ki nyil által nehezen meg volt sebesítve, Szt.-Flóriánba akarta vitetni, s ott meggyógyíttatni, de a derék magyar pap ezen ajánlatot nem fogadta el, ő is hona felé vitette magát.

* * *

A felső-ausztriai kortársak a hatodfél éven át az ennsmelléki táborvárban székelő magyarok ellen sok panaszt jegyeztek föl; említik, mily kérlelhetetlen szigorral hajtották be a kivetett gyujtogatási váltságokat; szerfölött nagynak tartják a hadifogságba esetekért követelt váltságdijakat; panaszkodnak, hogy «kegyetlen pogányok módjára» végezték ki azt a parasztot, a ki Varjas kapitányt a táborban meg akarta ölni stb. Ha e vádakát összehasonlítjuk azon panaszokkal, melyeket ugyanazon évkönyvek a saját seregök-höz tartozó zsoldos hadak ellen tartalmaznak, kik a védelmőkre bízott országban raboltak, gyűjtogattak, gyilkoltak és kínzással kényszerítették a lakosokat készpénzök és ékszerök rejtékének bevallására, akkor tisztelettel emlékezhetünk vissza azon derék magyar katonákra, kik hatodfél évig ellenséges földön időzve, soha ily panaszokra okot nem adtak.

KÁPOLNAI.